

GAMMAL TANT BEHÖVER STÖRRE SLANT!

DET SVENSKA PENSIONSSYSTEMET UR ETT KVINNOPERSPEKTIV

ELISABETH LÖFVANDER/TANTPATRULLEN

JANUARI 2020

TANTPATRULLEN är en partipolitiskt fristående och antirasistisk organisation. Vi arbetar för och kräver ett nytt och rättvist pensionssystem. För att det ska bli möjligt måste pensionsgruppen läggas ner och hela pensionsfrågan föras över till riksdagen för en fri, öppen och allmän debatt.

TANTPATRULLEN kan bäst beskrivas som en aktivistorganisation. Vi har inget eget kansli och ingen anställd. Vi gör i princip allting själva. Om du tycker att det Tantpatrullen gör är bra och viktigt kan du Swisha en liten gåva. Alla pengar går till utåtriktad verksamhet såsom trycksaker, polistillstånd för att ordna demonstrationer och till arbetet med att starta Tantpatruller på fler platser.

MEDLEM KAN DU BLI om du är kvinna och har fyllt 55. Medlemsavgiften är 150 kr/år. Vårt bankgiro är 217-9604 och Swish-nummer 1234820346.

DU KAN OCKSÅ KONTAKTA oss via mail tantpatrullen@gmail.com

INNEHÅLL

Förord	3
1. Stark ekonomi – låga pensioner	4
2. Tidigare pensionssystem	4
3. Planering för ett nytt pensionssystem	5
4. Det nya pensionssystemet	7
5. Sveket mot kvinnorna	13
6. Framtida pensionärer	14
7. Pension eller bidrag?	16
8. Jämställda pensioner	18
9. Olika levnadsvillkor mellan kvinnliga och manliga pensionärer	19
10. Ålderism/Åldersdiskriminering	20
11. En värdig tillvaro	21
Referenser	23

FÖRORD

Varför behöver gammal tant större slant? Jo, därför att skillnaden mellan hög och låg pension och mellan kvinnors och mäns pensioner växer. Enligt SCB har skillnaden mellan högsta och lägsta pensionen ökat med 167 procent de senaste 25 åren och det är männen som är vinnarna. Männen har i snitt ca 7 000 kr mer än kvinnorna i pension i månaden. Enligt Eurostat har 328 000 svenska pensionärer så låg pension att de lever på gränsen till relativ fattigdom. En dryg majoritet av dessa är kvinnor.

Rapporten som du nu håller i din hand lyfter inte bara pensionssystemet ur ett historiskt perspektiv. Nej, den granskar inte minst pensionssystemet ur ett kvinnoperspektiv. Varför blir så många kvinnor fattigpensionärer i ett av världens rikaste länder? Varför sker det just i vårt land trots ett jämförelsevis mycket högt deltagande av kvinnor i arbetslivet?

Tantpatrullens svar är att systemet är konstruerat utan hänsyn till att kvinnor och män har haft och fortfarande har olika förutsättningar på arbetsmarknaden. Kvinnors och mäns yrkesliv och löner är än idag allt annat än könsneutrala. Därför menar vi att det är dags att göra uppror!

Vi kräver ett pensionssystem som gör att våra barn och barnbarn oavsett kön får en pension det går att leva på. Det får inte vara så att om du är fattig i arbetslivet blir du fattig tills du dör!

Birgitta Sevefjord

Ordförande i Tantpatrullen

GAMMAL TANT BEHÖVER STÖRRE SLANT!

DET SVENSKA PENSIONSSYSTEMET UR ETT KVINNOPERSPEKTIV

1 STARK EKONOMI – LÅGA PENSIONER

Sveriges ekonomi har utvecklats starkt under en följd av år och vår marknad hör till de mest framgångsrika inom EU. Lönerna har under den senaste 10-årsperioden ökat med tvåsiffriga procenttal, pensionerna däremot har under samma tid stått praktiskt taget stilla. Eftersom glappet till kostnader för exempelvis livsmedel och hyror har ökat kraftigt, har pensionärernas situation kontinuerligt försämrats.

Vad har hänt? Hur kommer det sig att klyftorna har ökat mellan löntagare och pensionärer under en period när Sveriges ekonomi gått lysande?

En grundläggande orsak är att det nuvarande pensionssystemet som trädde i kraft 1999 är underfinansierat och därför ger en orimligt låg pension. Det finns även andra regleringar och konstruktioner i systemet som bidragit till den nuvarande situationen. Det nya systemet har nu varit i bruk 20 år och man har fått en överblick över hur det fungerar i praktiken. Det har visat sig att en stor grupp pensionärer – främst kvinnor – har blivit särskilt missgynnade. Enligt Eurostat har 328 000, det vill säga 16,8 procent av de svenska pensionärerna, en pension som är så låg att de lever på gränsen till risk för relativ fattigdom. Detta är en högre andel än i de övriga nordiska länderna liksom i majoriteten av länderna inom EU. Dessa ”fattigpensionärer” har inte den levnadsstandard som är självklar för de flesta övriga medborgare i Sverige.

Sverige skiljer sig alltså från övriga EU-länder genom sina låga pensioner – borde inte detta bekymra våra politiker och vara en central fråga, inte minst inför valen? Tyvärr verkar de flesta av våra politiker gemensamt engagera sig mer för att bevara det nuvarande systemet än att anstränga sig för att skapa ett nytt pensionssystem som ger alla medborgare i Sverige en anständig pension.

2 TIDIGARE PENSIONSSYSTEM

2:1 Folkpensionen

1913 fattade Sveriges riksdag beslut om att införa en allmän pensionsförsäkring, folkpensionen. Sverige blev därmed det första landet i världen att ha ett pensionssystem som täckte i princip hela befolkningen. Pensionen skulle ges till den som fyllt 67 år eller som var oförmögen att arbeta. Pensionen var låg, 150 kr/år för män och 140 kr/år för kvinnor (genomsnittslönen för en industriarbetare var 1 500 kr/år). Eftersom medellivslängden var låg, endast 56 år, så var det inte så många som fick kvittera ut sin pension. De som uppnått 67 år kunde dock se fram emot 12 års pensionärliv.

2:2 ATP-systemet

Folkpensionen var fortsatt mycket låg. 1957, nästan 50 år efter införandet av folkpensionen, fick en manlig pensionär 2 150 kr/år. Missnöjet växte och det rådde stor oenighet bland

politikerna om hur frågan skulle hanteras. Regeringen tillsatte då den Allmänna Pensionsutredningen och genomförde också en folkomröstning om vilket pensionssystem man skulle välja. Man lyckades ändå inte komma överens så frågan fick till slut avgöras genom en omröstning i riksdagen. Stridigheterna i ATP-debatten handlade främst om ifall tjänstepensionen skulle utvidgas och i så fall till vilka grupper. Förslaget från Socialdemokraterna och SKP, Sveriges Kommunistiska Parti (nuvarande Vänsterpartiet) fick flest röster vid omröstningen och antogs som grund för ett nytt pensionssystem. Den allmänna tilläggspensionen, ATP, trädde i kraft 1 januari 1960 och bestod av:

- en grundpension som var lika för alla
- en inkomstgrundad tilläggspension, ATP, som finansierades med arbetsgivaravgifter.

Pensionen skulle förmånsbestämmas d v s den försäkrade garanterades i förväg en viss pension, cirka 60% av lönen. Systemet byggde på att pensionen skulle betraktas som uppskjuten lön och inte som ett bidrag. För att få full ATP skulle man ha arbetat 30 år och pensionen grundade sig på ett genomsnitt av arbetstagarens 15 bästa intjänandeår. En nackdel med ATP var att det inte var kopplat till löneutvecklingen utan till prisutvecklingen under en tid då lönerna ökade kraftigt samtidigt som inflationen sjönk. Detta bidrog till att öka klyftorna mellan löner och pensioner.

3 PLANERING FÖR ETT NYTT PENSIONSSYSTEM

3:1 Förberedelsearbete 1994 - 1998

Ändrade ekonomiska förutsättningar ledde till att man efter 30 år med ATP-systemet ansåg att det i längden inte skulle vara hållbart. Man beslutade därför att ett nytt pensionssystem skulle arbetas fram. Då inget av de politiska blocken ville få en ny ATP-debatt, lät regeringen tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppdrag att arbeta fram ett förslag till ett nytt pensionssystem. Kommittén började sitt arbete 1984 och lämnade sin rapport 1990. Den innehöll en genomgripande analys och olika lösningsalternativ men kommittén lyckades inte enas om ett gemensamt förslag. För att slutföra arbetet tillsattes Pensionsarbetsgruppen 1991 som 1994 presenterade ett principförslag vilket antogs av riksdagen före valet samma år efter en rekordkort remisstid. Under åren 1994 - 1999 arbetades den detaljerade lagstiftningen fram och det nya pensionssystemet antogs slutgiltigt av riksdagen och trädde i kraft 1999.

Det nya pensionssystemets konstruktion var och är krångligt och det är inte lätt för den som inte är specialintresserad att sätta sig in i det. Komplexiteten och snårigheten framgår inte minst i regeringskansliets presentation av systemet: ”Pensionsöverenskommelsen omfattar hela pensionssystemet (inkomstpension, premiepension och garantipension) och är en helhet där varje parti står bakom helheten. För att kunna ändra något krävs att samtliga sex partier står bakom förändringen. *Det finns ingen sammanlagd fullständig sammanställning av pensionsöverenskommelsen. Överenskommelsen utgörs i stället av de propositioner och utskottsbetänkanden som riksdagen beslutat om ...*” (vår kursivering).

Trots att pensionen berör praktiskt taget hela befolkningens levnadsvillkor, togs pensionsfrågan aldrig upp som en valfråga och den allmänna debatten var vag och sporadisk. De, främst V- och S-kvinnor som såg att detta förslag var till kvinnornas nackdel och protesterade, tystades ned eller uteslöts från att delta i arbetet med ett nytt pensionssystem. Detta arbete genomfördes sedan snabbt och diskret med minimal insyn och deltagande från allmänheten och utan en öppen, demokratisk process.

3:2 Pensionsgruppen

1998 upprättades en genomförandegrupp för att införa det nya pensionssystemet. 2006 ersattes Genomförandegruppen av Pensionsgruppen vilken har till uppgift att ”värna pensionsöverenskommelsen och vårda pensionsreformen och dess grundläggande principer”. Pensionsgruppen består av representanter för regeringspartierna S och MP samt M, L, C och KD. V är inte med i gruppen eftersom de inte stod bakom uppgörelsen. Ordförande för Pensionsgruppen är socialförsäkringsministern.

Gruppen arbetar isolerat från den allmänna debatten, ledamöterna ger sällan intervjuer och framstår som praktiskt taget opåverkbara och onåbara för allmänheten. Eftersom enighet i gruppen krävs för förändringar inom systemet är det svårt för enskilda partier att driva egna åsikter inom pensionsfrågan. Regering, riksdag och de politiska partierna har helt enkelt avhänt sig ansvaret för pensionssystemet och för de personer som far illa av systemets effekter – ansvaret hänskjuts till den onåbara Pensionsgruppen.

Kommentar: Offentlighetsprincipen har funnits i Sverige sedan 1766 och regleras i grundlagen. I Tryckfrihetsförordningen står ”Till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall varje svensk medborgare ha rätt att taga del av allmänna handlingar”. Sverige är stolt över denna förordning och arbetar för att sprida den inom EU. Man kan bara beklaga att förordningen inte tillämpas inom pensionsgruppens arbete.

3:3 Pensionsmyndigheten

1 januari 2010 bildades Pensionsmyndigheten under Socialdepartementet. Myndigheten finansieras delvis med statsanslag (40 procent) och resten tas från AP-fonderna (40 procent) och premiepensionen (20 procent). Myndigheten finansieras alltså till största delen av pensionärer och pensionssparare.*

Pensionsmyndigheten har i uppdrag av riksdagen att administrera den allmänna pensionen och ansvara för utbetalning av garantipension, äldre försörjningsstöd och bostadstillägg för pensionärer. Dessa stöd kommer från statskassan, inkomst- och premiepensionen finansieras med pensionsavgifter. Myndigheten har också ansvar för att ”informera allmänheten om pensionsfrågor” och ”erbjuda enkel, neutral och pålitlig hjälp till pensionsspararna”. Detta sker bland annat genom att man varje år skickar ut ”det orangea kuvertet” som skall ge individuell information till varje medborgare om förväntad pension med mera. Tyvärr bidrar inte kuvertet mycket till att klargöra pensionsutfallet och pensionssystemet för mottagarna. En viktig fråga för pensionsspararen torde vara att få reda på hur mycket hen kan förvänta sig i framtida pension men Pensionsmyndighetens svar är svävande. Myndigheten skriver ”så mycket får du enligt *vår prognos* (vår kursivering) per månad, före skatt vid 65 års ålder”. Vad menas med ”en prognos”? Är en prognos utgiven av en myndighet pålitlig eller att likställa med en gissning? Uppgiften att informera pensionsspararna om pensionsfrågor har i många fall också skötts bristfälligt. Detta gäller exempelvis när det gäller information om balanseringen eller den så kallade ”bromsen” (se 4:7). Det är en företeelse som har sänkt pensionerna väsentligt utan att myndigheten har informerat pensionsspararna och pensionärerna om vilken effekt bromsen skulle få på pensionerna.

**Under 2010 och 2011 var den totala budgeten 1,4 miljarder kronor varav pensionärer och pensionssparare stod för 800 miljoner.*

Kommentar: Pensionsmyndigheten verkar snarast hålla inne med information som berör försämrade villkor och minskade pensioner. Med tanke på att finansieringen av myndigheten till största delen kommer från pensionärer och pensionssparare borde myndigheten ha större

fokus på denna grupp och genomföra sitt uppdrag med att ge den enkel, neutral och pålitlig hjälp.

3:4 Överföring av 258 miljarder kr från AP-fonderna till statskassan

I ett riksdagsbeslut 1990 beslöts att staten skulle stå för kostnaderna för bland annat efterlevandepension och förtidspension samt för garantipension. För att finansiera detta skulle 258 miljarder kr överföras från AP-fonderna till statskassan. Detta stora uttag bedöms ha bidragit till att pensionssystemet sattes i så stor obalans att den första ”bromsen” slog till.

En del av de överförda pengarna kan anses ha kommit tillbaka till pensionssystemet genom att garantipension, äldreförsörjningsstöd och bostadstillägg finansieras av staten men betalas ut av Pensionsmyndigheten. Dock handlar det nu om att pengar från AP-fonden förvandlats till behovsprövade medel - pensionärerna hade säkert hellre sett att pengarna stått kvar hos AP-fonderna och exempelvis kunnat bidra till en högre grundpension.

3:5 Arbetsgivaravgiften och den allmänna löneavgiften

Det svenska socialförsäkringssystemet finansieras främst av sociala avgifter, däribland arbetsgivaravgiften. Den betalas in av arbetsgivaren och är för närvarande 31,42% av bruttolönen och innefattar bland annat ålderspensionsavgift.

De sociala avgifterna är i princip öronmärkta för respektive försäkring*. Det finns dock en post, den allmänna löneavgiften, där den del som betalas in inte är kopplad till någon förmån och i praktiken är en form av skatt. Löneavgiften infördes 1983 och var ursprungligen 0,3 % av underlaget. Löneavgiften har sedan fortlöpande höjts och är nu 11,6% av arbetsgivaravgiften. Det gör avgiften till den största avgiftsposten i arbetsgivaravgiften vilket innebär att 189 miljarder kronor extra skatt utan redovisning gick till statskassan 2018.

Eftersom arbetsgivaravgiften är fortsatt 31,42%, innebär det att finansieringen till de olika områdena inom socialförsäkringssystemet har skurits ned med närmare en tredjedel. Den allmänna löneavgiften har smugit sig in likt en trojansk häst i arbetsgivaravgiften och tar sedan som en gökunge för sig av medel avsedda för den svenska välfärden. Här finns alltså en stor del av orsaken till de stora besparingar på sjuka, arbetslösa och pensionärer som gjorts under de senaste åren.

Kommentar: Den allmänna löneavgiften är en skatt som dolts för allmänheten som tror att hela arbetsgivaravgiften går till välfärden. Statens manipulerande bidrar till att allmänheten känner sig lurad och förtroendet för staten minskar. Förutom att förfarandet är moraliskt förkastligt, innebär det också att det är svårt att få en uppfattning om hur stor den sammanlagda statliga skatten egentligen är.

**Arbetsgivaravgiften omfattar: Ålderspensionsavgift 10,21%, efterlevandeavgift 0,6%, sjukförsäkringsavgift 3,55%, arbetsskadeavgift 0,2%, föräldraförsäkringsavgift 2,2% arbetsmarknadsavgift 2,64% samt den allmänna löneavgiften 11,62% = Totalt 31,42%.*

4 DET NYA PENSIONSSYSTEMET

4:1 Den allmänna pensionen och kompletterande stöd

Det nya pensionssystemet består av den allmänna pensionen som inbegriper:

- inkomstpension

- tilläggspension
- premiepension
- samt kompletterande stöd inom pensionssystemet som finansieras av statskassan

4:1:1 Inkomstpension

Inkomstpensionen grundas på alla inkomster man betalat skatt på upp till inkomstbasbeloppet 66 800 kr/mån.

Finansiering:

- *Allmän pensionsavgift*

Arbetsstagaren betalar en avgift på 7 procent av lönen vid en inkomst upp till 8,07 procent av inkomstbasbeloppet. Denna avgift dras sedan av på skatten vilket innebär att den i praktiken finansieras av staten.

- *Arbetsgivaravgift*

Arbetsgivaren betalar in 10,21 procent via arbetsgivaravgiften av varje anställds lön. Avgiften betalas för hela inkomsten men den del som överstiger inkomstbasbeloppet ger ingen pensionsrätt, den förs över till statsbudgeten som skatt. År 2018 uppgick denna skatt till cirka 20 miljarder kronor.

Kommentar: Inkomstpensionen var från början underfinansierad. Det sägs att det inte finns nog med pengar i pensionssystemet för att kunna höja inkomstpensionen. Detta stämmer alltså inte. Om de cirka 20 miljarderna skulle tillföras pensionssystemet skulle det kunna ge en avsevärd höjning för exempelvis fattigpensionerna, skapa en buffert mot ”bromsen” eller dylikt. Hur motiverar man att dessa pengar tas ur systemet och förs över till statsbudgeten? Varför undanhålls den allmänna debatten denna information?

När pensionssystemet lanserades angav man 18,5 procent som procentsats för pensionsavgiften. Pensionsmyndighetens metod att beräkna den avgiftsgrundande avgiften innebär emellertid att det nu i realiteten endast betalas in 17,2 procent till systemet. Man beräknar nämligen att den pensionsgrundande inkomsten är lika med inkomsten efter avdrag för den allmänna pensionsavgiften på 7 procent. Det är på den inkomsten som avgiften är 18,5 procent vilket motsvarar 17,21 procent av hela inkomsten. En höjning av avgiften till 18,5, den procentsatsen som riksdagen tog beslut om skulle enligt PRO innebära att pensionärerna i snitt skulle få 1500 kronor mer i månaden*.

Kommentar: Trots krav från bland andra fackliga centralorganisationer och pensionärsorganisationer på att höja pensionsavgiften till det ursprungliga 18,5 procent, har inte Pensionsgruppen visat tecken på att vilja agera för en ökning av pensionsavgiften.

**Dagens Arena 25/10 2019*

Utbetalning:

Det nya pensionssystemet innebär att man, utan att informera pensionärerna, betalar ut den allmänna pensionen enligt följande:

Den nyblivne pensionären får under det första året 18 procent högre pension än vad hen borde ha fått. Den högre summan är i realiteten ett lån på kommande pension. Återbetalningen sker genom att 1,6% dras från pensionen varje år så efter 10 år betalas den pensionen ut som pensionären skulle ha fått från början. Under följande år får pensionären

sedan mindre pension för varje år. De pensionärer som kommit upp i 80-årsåldern har alltså en betydligt lägre pension än de nyblivna pensionärerna utan att förstå riktigt varför.

Kommentar: Av vilken orsak har Pensionsgruppen/riksdagen/regeringen tagit sig friheten att, utan samråd med medborgarna, disponera och betala ut pensionen på ett för de flesta ganska obegripligt sätt? Kan det vara så att man med en välvillig förmyndarattityd bestämmer att pensionärer ska ha mest pengar medan de fortfarande anses ha ork att använda dem? Eller ville man kanske inte dra på sig klagomål genom att chocka nyblivna pensionärer med en pension som inte var i nivå med ATP-systemet vilket var utlovat?

4:1:2 Tilläggspension

Tilläggspensionen är en del av den allmänna pensionen och den ersätter ATP som fanns i det gamla pensionssystemet.

För den som är född 1937 eller tidigare består den allmänna pensionen av tilläggspension och eventuell garantipension. För den som är född 1938 – 1953 är tilläggspensionen en del av den allmänna pensionen, ju senare i perioden man är född, desto mer av den allmänna pensionen utgörs av inkomstpension och premiepension och en mindre del av tilläggspensionen.

4:1:3 Premiepension

Finansiering: Löntagarnas inbetalning i form av pensionsavgift, 2,5 procent av pensionsavgiften, går till premiepensionen (PPM).

PPM, är den del av den allmänna pensionen som man själv kan påverka genom att välja hur pengarna ska placeras i fonder som hör till premiepensionssystemet.

År 2000, när PPM-systemet antogs, valde 60 procent av löntagarna att själva välja vilka fonder de skulle investera i. I dag när man blivit medveten om hur systemet fungerar, är det bara 1 procent som använder möjligheterna till eget val. Man har insett att ansvaret för kommande pensioner inom PPM-systemet lagts på den enskilde pensionären som får skylla sig själv om hen valt ”fel” fond. De som inte gör självständigt val hamnar i den statliga fonden Såfan som förvaltas av den sjunde AP-fonden. Den har visat sig gå bättre än de flesta andra fonderna så majoriteten av löntagarna är därför nöjda med att deras andel i PPM-systemet avsätts där. AP-fonderna skall, enligt uppdrag, prioritera avkastning före hållbarhet. I dag går 16 miljarder till kol- olje- och gasföretag vilket kan ifrågasättas med tanke på Sveriges strävan att komma från fossilberoendet. Löntagarna har också blivit medvetna om risken för ekonomisk brottslighet inom PPM-systemet (exempelvis inom fonderna Allra och Falcon). Vid fall av bedrägeri tar inte Pensionsmyndigheten ansvar gentemot löntagarna. De säkra vinnarna i PPM-systemet är banker och fondförvaltare.

4:2 Kompletterande stöd inom pensionssystemet

För de pensionärer som haft låg eller ingen inkomst finns ett delvis inkomstprövat system med garantipension, bostadstillägg, särskilt bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd. Dessa stöd finansieras av staten.

4:2:1 Garantipension

Garantipensionen baseras på hur stor pensionärens inkomstpension är, på civilstånd och på det antal år som pensionären bott i Sverige. Pensionen minskas med exempelvis inkomstpension och änkepension. Pensionen utgår med högst 8 599 kr före skatt för ensamstående och

7 699 kr för gifta/sammanboende. Kvinnor dominerar starkt bland dem som får garantipension.

För att få full garantipension skall man ha fyllt 65 år ha bott minst 40 år i Sverige, för varje år färre än 40 minskas pensionen med 1/40.

Kommentar: Varför får gifta/sammanboende pensionärer mindre pension per person än en ensamstående? Kvardröjande rest av sambeskattningen? Eller är garantipensionen ett socialbidrag, varför kallas det då pension? Pensioner skall inte vara behovsprövade!

4:3:1 Äldreförsörjningsstöd

Finansiering: Äldreförsörjningsstödet finansieras med statliga medel och administreras av Pensionsmyndigheten.

Pensionärer som fyllt 65 år, har fast bostad i Sverige och saknar full garantipension kan få äldreförsörjningsstöd. Riksdagen tog 2003 beslut om att införa stödet inom ramen för socialförsäkringssystemet. Stödet som pensionären kan söka är på 5 758 kr och 4 771 kr för sammanboende skattefritt + hyra upp till 7 000 kr. Denna summa skall ge ”skälig levnadsnivå”*. Äldreförsörjningsstödet går främst till utlandsfödda pensionärer, men c:a 20 procent går även till svenskfödda, främst äldre kvinnor.

Äldreförsörjningsstödet är behovsprövat och fungerar på samma sätt som kommunernas försörjningsstöd som tidigare kallades socialbidrag.

Kommentar: Varför delas stöd till personer som har liten eller ingen inkomst på två olika system - garantipension och äldreförsörjningsstöd - varav äldreförsörjningsstödet är väsentligt hårdare behovsprövat. Förutom att det gör pensionssystemet om möjligt ännu mer komplicerat, innebär det i praktiken att man gör skillnad på infödda svenskar och utlandsfödda personer med svenskt medborgarskap. När är en utlandsfödd person fullt integrerad i det svenska samhället? För den som är fattig blir man det knappast före döden.

** Det saknas en definition av begreppet ”skälig levnadsnivå” både hos Socialstyrelsen och i lagtexter. Den praktiska innebörden av begreppet kan därför vara helt godtycklig vilket leder till rättsosäkerhet för pensionärerna. (Se även 8:1).*

4:3:2 Bostadstillägg för pensionärer

Finansiering: Bostadstillägget finansieras med statliga medel och administreras av Pensionsmyndigheten.

Bostadstillägget för pensionärer är enligt Pensionsmyndigheten ett inkomstprövat och skattefritt tillägg, inget bidrag, (skillnad?) för dem med låg pension. 2018 utbetalades 9,1 miljarder kronor i bostadstillägg till c:a 290 000 pensionärer. Hyrestaket för tillägget är 7 000 kr/mån, maxbeloppen som betalas ut är 6 540 kr/mån. 90 procent av dem som får tillägget är ensamstående och 75 procent av tillägget har gått till kvinnor. För att få tillägget krävs att man fyllt 65 år och har en pension under 16 500 kr efter skatt. Tillgångar på mer än 100 000 kr minskar bostadstillägget.

Kommentar: Bostadstillägget förs ofta fram av politiker i debatten som ett sätt att höja pensionen – tillägget är ju finansierat av skattemedel och kan höjas utan att pensionsavtalet berörs. För den enskilda pensionären kan dock skillnaden mellan att få höjd inkomstpension och att få bostadstillägg i praktiken vara stor.

Bostadstillägget för tankarna till gamla tiders fattighjälp – pensionären måste redogöra för sin ekonomiska situation för att bli beviljad bostadstillägg. För att få fullt tillägg får pensionären ha tillgångar på högst 100 000 kr. Det kan kanske låta mycket men för en pensionär som lever till 85 års ålder och har sparat ihop 100 000 kronor, innebär det 5 000 kronor /år för extra utgifter. Det är viktigt att även pensionärer har möjlighet att skaffa sig en buffert för att trygga sin ekonomiska situation.

4:3:3 Bostadstillägg i särskilt boende

Finansiering: Bostadstillägget finansieras med statliga medel och administreras av Pensionsmyndigheten.

Av de cirka 81 000 pensionärer som bor i särskilt boende får en tredjedel bostadstillägg. Den ekonomiska situationen för dessa pensionärer skiljer sig betydligt från den, som de pensionärer har, som bor i en vanlig bostad. Det beror på att bostadstillägget av kommunen räknas som ökad inkomst. En stor del av bostadstillägget går därför till kommunen som debiterar högre avgift för mat och omvårdnad för pensionärer med bostadstillägg. Exempelvis får en pensionär med bostadstillägg i Stockholm i genomsnitt behålla 290 kronor, motsvarande 11 procent av ett bostadstillägg på 2 700 kronor. Kommunen är alltså den stora vinnaren av dessa pensionärens bostadstillägg.

4:4 Tjänstepension

Finansiering: Tjänstepension (tidigare avtalspension) bestäms mellan arbetsgivare och fackförbund och betalas av arbetsgivaren.

Avtalspensionerna SAF – LO för LO-kollektivet och ITP för privatanställda är basen i kollektivavtalspensionerna. De anger en nivå på 4,5 procent i pensionsavsättning av lönen upp till prisbasbeloppet 66 500 kr, därutöver är avsättningen 30 procent.

Arbetsgivarens inbetalning av pensionsavsättningen inleds inte förrän arbetstagaren fyllt 25 år. Detta är ett obegripligt svek mot dem som arbetar i LO-relaterade arbetsområden. De har ofta inte så lång utbildning och börjar därför arbeta tidigt, kanske redan vid 18 års ålder. Eftersom denna typ av arbete är slitsam för kroppen tvingas dessa arbetstagare ofta sluta sitt arbetsliv tidigt, genomsnittlig pensionsålder för LO-kollektivet är 63 år*. Det innebär att den här gruppen bara får tjänstepension för 38 års arbete trots att de kan ha arbetat i 45 år. Tjänstemän däremot kan ofta utnyttja möjligheten att arbeta till 69 år. De har också ofta inträtt senare på arbetsmarknaden så de berörs inte i så stor grad av att pensionsavsättningen inte inbetalas före 25 års ålder utan kan få tjänstepension för 44 års arbete om de arbetar tills de är 69 år. Enligt LO (SR P1 27/1 -20) kan det röra sig om en ökning på cirka 2 000 kronor/mån för arbetstagarna om inbetalningen av pensionsavsättning för tjänstepension görs för hela den arbetade perioden.

Tjänstepensionen ökar den redan stora klyftan mellan kvinnors och mäns pensioner eftersom många fackförbund har slutit avtal som är mer förmånliga för löntagarna än exempelvis SAF – LO-avtalen. Låglöneförbund som Kommunal, där många kvinnor arbetar inom vård och omsorg, hör inte till dem som är särskilt gynnade. Förutom att tjänstepension inte kom med i deras avtal före 2002 så är de beroende av kommunala medel som inte ger samma möjligheter till förmånliga avtal som flera (ofta manligt dominerade) branscher. Många kvinnor har också haft tim- eller vikarieanställning inom kommun och landsting och omfattats då inte av tjänstepension.

Kommentar: Tjänstepensionen får en större betydelse allteftersom den allmänna pensionen urholkas. Den höga avsättningen för dem med höga inkomster motiveras med att löntagare med höga inkomster skall kompenseras för att inbetalningar för lön över 66 800 inte ger pensionspoäng. Kvinnor kommer sällan upp i en sådan lön så att de kan dra nytta av den högre avsättningen för tjänstepensionen. Resultatet är att exempelvis en civilingenjör kan förvänta sig få 15 000 kr/mån i tjänstepension vid pension vid 67 års ålder medan en undersköterska kan se fram emot 5 000 kr/mån om hon orkar arbeta ända tills hon är 67 år.

Varför har man bestämt att inbetalningarna till tjänstepensionen inte skall ske förrän arbetstagaren fyllt 25 år? Ville man kanske genom att inte kräva arbetsgivaravgift locka arbetsgivare att anställa ungdomar och hålla nere ungdomsarbetslösheten? Man måste ha varit medveten om att det är ett hårt slag för LO-kollektivet som ofta inte har fysisk förmåga att utnyttja möjligheterna till att arbeta till 69 år, att berövas tjänstepension för sina sju första arbetsår.

**Arbetet, januari 2015*

4:5 Änkepension

Inom ATP-pensionen fanns ett efterlevandeskydd som innebar att en änka fick en livslång änkepension grundad på makens ATP-poäng. Pensionen som betalats in för maken blev alltså en sorts arv till hans änka.

Änkepensionen avskaffades i princip 1990 (med vissa undantag), man menade att kvinnor vid den tidpunkten arbetade och kunde försörja sig själva. Liksom vid andra förändringar som lett till försämrade villkor för kvinnor skedde förändringen retroaktivt. Borttagandet av änkepensionen innebar att man tog bort ett viktigt skyddsnet för tidigare generationers kvinnor som inte haft möjlighet till heltids förvärvsarbete och som nu blivit mer skyddslösa än tidigare (se kap 5).

4:6 Riksdagsmännens eget pensionsavtal

Det pensionssystem som socialförsäkringsministern beskrivit som ”bra och stabilt” förkastades av riksdagens ledamöter i socialförsäkringsutskottet när det gällde deras egna pensioner. Riksdagen har istället beviljats *ett system som mer påminner om ATP-pensionens, d v s 30 års arbete för att intjäna full pension som dessutom skall vara förmånsbestämd**. Riksdagsmännen berörs inte heller av den så kallade bromsen (se 4:7). Våra representanter i riksdagen har alltså beslutat att anta ett pensionsavtal för Sveriges befolkning som de själva inte accepterar!***

Det kan även noteras att riksdagsledamöterna beviljats en löneutveckling som ligger långt ifrån pensionärernas.

Kommentar: Vi har röstat fram våra riksdagsmän för att de skall främja våra intressen – inte för att de genom sin ställning ska beviljas egna gräddfiler.

**Riksdagens arvodesnämnd, en myndighet under riksdagen, beslutar officiellt om ledamöternas arvoden.*

*** En pension där man i förväg vet vilken ersättning som kommer att betalas ut.*

**** Wiwi-Anne Johansson (v) var den enda av 17 ledamöter i Socialförsäkringsutskottet som protesterade mot särbehandlingen av riksdagsledamöter. Heder åt henne!*

4:7 Bromsen

År 2000, alltså sex år efter det att riksdagen antagit de nya principerna för pensionssystemet, infördes ett automatiskt, självreglerande balanseringssystem som populärt kallas "bromsen". Om löntagarna inte betalar in tillräckligt med avgifter för att täcka pensionsbetalningarna finns det inga statliga garantier som täcker upp.

Bromsen slår då till och det innebär att pensionärerna helt enkelt får lägre pensioner för att kompensera de lägre inbetalningarna av pensionsavgifterna. De låga inbetalningarna kan bero på tillbakagång i landets ekonomi som kan ge arbetslöshet vilket ger låga inbetalningar till systemet.

Bromsen sägs göra pensionssystemet stabilt och så är det – åtminstone för staten. För pensionärerna innebär bromsen däremot oberäknliga och sjunkande pensionsutbetalningar.

Från och med 2018 föreslår Pensionsgruppen att bromsen ska behållas men att den ska revideras så att en eventuell minskning av pensionerna ska fördelas mer jämnt mellan åren.

Kommentar: Pensionärerna får alltså stå för allmän försäkring i den svenska ekonomin. När bromsen infördes lovades medborgarna att den skulle användas endast i extrema undantagsfall. Att den sedan användes och sänkte pensionerna 2010, 2011 och 2014 och har kostat varje pensionär i genomsnitt sammanlagt 47 000 kr får ses som ett löftesbrott mot medborgarna.

5. SVEKET MOT KVINNORNA

5:1 Det nya pensionssystemet infördes retroaktivt

En av orsakerna till nuvarande kvinnliga pensionärs låga pensioner är att kriterierna för att få pension enligt det nya avtalet grundar sig på den rådande samhällssituationen från slutet av 1990-talet och framöver. Kriterierna är alltså inte anpassade till de förutsättningar som rådde under 1960-, 70- och 80-talen. De var under denna tid som de nuvarande pensionärerna var verksamma och de fick naturligtvis inrätta sina liv efter dåvarande förhållanden.

Det nya pensionsavtalet gäller alltså retroaktivt och tar ingen hänsyn till de begränsade möjligheter som fanns för kvinnor att arbeta utanför hemmet under den tid som underlaget för pensionen för dagens pensionärer är grundat på.

5:2 Familjesituationen 1950 - 1995

Det nya avtalet sägs vara jämställt men man har inte räknat med en komponent – barnen. De föds av kvinnor och har främst tagits om hand av kvinnor.

- 1964 infördes p-pillret i Sverige.
- 1971 avskaffades sambeskattningen. Fram till dess räknades båda makarnas lön ihop som en lön vilken beskattades progressivt. Det innebar att en stor del av kvinnans lön, som alltså lades på toppen av mannens, skattades bort. Efter avdrag för barnomsorg (barnflicka eller annan privat omsorg) återstod ofta så litet pengar av kvinnans inkomst att det inte lönade sig för henne att arbeta utanför hemmet.
- 1974 demonstrerade kvinnor över hela landet för rätten till daghem och möjlighet att förvärvsarbeta. "Ropen skalla, daghem åt alla!"
- 1974 infördes fri abort i Sverige.

- Fram till 1974 fanns inte föräldraförsäkring, endast moderskapspenning under 6 månader med ett sammanlagt bidrag på 1 080 kr.
- 1974 infördes föräldraförsäkringen som i början innebar 180 dagars ledighet och 60 procent av lönen. Den togs då till 95 procent ut av mödrarna.
- 1995 infördes rätten till daghem för alla barn över ett år. Fram till dess fick var och en som inte lyckats få kommunal barnomsorg ordna det på egen hand vilket kunde vara både dyrt och osäkert. I den mån kvinnor arbetade var det därför ofta på del- eller timentid vilket inte gav mycket i pension enligt dagens avtal.

Det fanns alltså tidigare en hel del hinder för att kvinnor med barn skulle kunna förvärvsarbeta heltid, de flesta hade ingen annan möjlighet än att ”välja” att vara hemma med barnen (se ovan). Under ATP-avtalet var situationen ändå inte helt mörk för kvinnorna. Med kravet på 30 års inarbetad arbetstid, varav de 15 bästa åren bildade grund för pensionens storlek, kunde många kvinnor först vara hemma med barnen när de var små för att sedan förvärvsarbeta i 30 år och få en full pension baserad på de 15 bästa åren.

Kommentar: För dagens kvinnliga pensionärer känns det cyniskt att få höra, särskilt av den yngre generationen, att vi borde ha jobbat mer för att få högre pension. Daghem är numera en självklar rättighet och många tar för givet att det alltid varit så.

5:3 Kvinnor – kvinnolöner

En annan kategori kvinnor som sviks av samhället är de som jobbat i traditionellt lågbetalda kvinnor yrken inom exempelvis vård och omsorg. Många av dem har en pension som knappast är högre än garantipensionen trots att de kan ha haft ett slitigt heltidsarbete i hela sitt yrkesliv.

Dessa kvinnor hör till förlorarna när åldern för att få ta ut allmän pension nu skall höjas. De har ofta fått arbetsskador och för dem kan det vara omöjligt att orka jobba ens upp till 64 års ålder. Hur den här gruppen skall klara sig som pensionärer har det talats tyst om – eller är det försörjningsstöd som planeras för dem?

5:4 Det obetalda arbetet i hemmet

Kvinnor arbetar inte mindre än män men de utför arbete som inte ger pensionspoäng. Män utför i genomsnitt mer avlönat arbete utanför hemmet medan kvinnor i genomsnitt arbetar fler timmar än mannen med obetalt hemsarbete.

I SCBs tidsanvändningsundersökning framkommer att kvinnor arbetar i genomsnitt 5 timmar och 36 minuter mer i veckan med det obetalda arbetet. Kvinnorna gör det alltså möjligt för männen att ägna mer tid åt lönearbete och därmed skaffa sig en högre pension på bekostnad av kvinnorna som till ett högt pris tar en större del av ansvaret för den gemensamma familjen.

6 FRAMTIDA PENSIONÄRER

6:1 Sjunkande pensioner - Pensionärer födda efter 1953

Framtiden ser tyvärr inte särskilt ljus ut för framtida pensionärer. Kvinnorna befaras även här bli förlorarna eftersom de fortfarande ofta arbetar deltid och i låglöneyrken som vård och omsorg. En pensionär född på 1980-talet och som går i pension vid 65 års ålder förväntas endast få cirka 42 procent av slutlönen medan en som är född på 1960-talet kan få ut cirka 50 procent.

Orsaker till att pensionerna förväntas sänkas är bland annat:

- Ökad levnadsålder
- Senare inträde på arbetsmarknaden

6:2 Pensionsgruppens förslag till förändringar

Pensionsgruppen föreslår att följande förändringar skall träda i kraft inom pensionsområdet år 2020:

- *Höjning av grundskyddet*

Grundskyddet, det vill säga garantipension, äldre försörjningsstöd och bostadstillägg för pensionärer skall höjas med 299 kronor/månaden. Höjningen skall alltså gälla de pensionsområden som finansieras av staten. Hyrestaket för bostadstillägg skall höjas till 7 000 kronor/månaden och maxbeloppet som betalas ut höjs till 6 540 kronor/månaden.

- *Ändrade skatteregler*

Sänkning av den så kallade pensionärsskatten för pensionärer som har pensioner på mellan 10 000 kr och 35 000 kr.

- *Höjd pensionsålder*

Ålder för tidigaste uttag av allmän pension:

2020: 62 år

2023: 63 år

2026: 64 år

- *Riktålder*

Den 16 oktober 2019 antog riksdagen regeringens proposition ”En riktålder för höjda pensioner och följsamhet till ett längre liv” som bygger på den överenskommelse Pensionsgruppen gjorde i december 2017. Förändringen innebär främst:

Begreppet ”riktålder” införs i pensionssystemet 2020 och kommer att gälla från och med 2026. Detta innebär att pensionsåldern kommer att ändras uppåt automatiskt i takt med att medellivslängden ökar utan att något beslut behöver tas i riksdagen. Det kommer alltså inte att finnas något tak för hur gammal man ska vara för att få ta ut den allmänna pensionen. Målet är att den som går i pension vid riktåldern ska få lika hög allmän pension i förhållande till slutlönen som tidigare generationer, det vill säga ungefär 56 procent. Eftersom krav på ökad ålder för uttag av allmän pension kommer att bestämmas efter eventuell generell ökning av medellivslängden, innebär det att systemet kommer att påverka livssituationen för pensionärer mycket olika.

Kommentar: Alla grupper i samhället har inte fått längre livslängd. Kvinnor inom LO-relaterade arbeten har exempelvis inte fått någon ökad livslängd under de senaste 10 åren. De riskerar att tillsammans med andra äldre som haft fysiskt tunga arbeten bli förlorare i det nya systemet.

- *Ändrade LAS-regler*

LAS utökas 2020 till 68 år och 2023 till 69 år.

Kommentar: Möjligheten att kunna arbeta till 69 års ålder och genom detta höja pensionen är positiv, men kommer främst att kunna utnyttjas av dem som har ett mindre fysiskt påfrestande arbete, exempelvis tjänstemän. Härigenom kommer klyftorna att ytterligare öka mellan tjänstemän och personer som haft LO-relaterade arbeten.

- *Förändring i PPM-systemet*

PPM-systemet skall reformeras för att förbättra tryggheten.

- *Höjt bostadstillägg*

Taket för bostadstillägg ska höjas.

- *Förändrad broms*

Systemet för bromsen skall förändras så att skiftningarna mellan åren skall bli mindre vilket skall skapa större stabilitet.

Kommentar: Det verkar alltså inte som om man skall ta bort eller minska bördan av bromsen för pensionärerna, man tycks bara planera för att den summa som bestämts skall dras från pensionerna med jämnare fördelning mellan åren.

7 PENSION - UPPSKJUTEN LÖN ELLER BIDRAG?

Pensionssystemet är, som vi konstaterat, komplicerat att sätta sig in i. En omständighet som ytterligare försvårar möjligheten att få ett klart grepp om systemet är att man i pensions-systemet under begreppet ”pension” har klumpat ihop olika typer av utbetalningar till personer som fyllt 65 år.

7:1 Innebörden av orden ”pension” och ”bidrag”

Begreppet ”pension” innebär för de flesta människor en regelbunden, inte biståndsbedömd, summa som utbetalas till personer som uppnått pensionsåldern. Nämnden för svensk språk-vård skriver så här: ”Pension är ett årligt understöd till avgående tjänsteman eller hans änka eller barn.”

Men inom det nya pensionssystemet används termen ”pension” inte bara för inkomstpension, tilläggs-pension och premiepension utan även som beteckning för äldreförsörjningsstöd, ga-rantipension och bostadstillägg, vilka i praktiken närmast kan betecknas som behovsprövade bidrag.

- Inkomstpension, tilläggs-pension och premiepension finansieras av pensionsavgifter och förändring i systemet inom detta område skall ske genom beslut inom Pensionsgruppen då alla måste vare överens.
- Äldreförsörjningsstöd, garantipension och bostadstillägg finansieras med skattemedel. Förändring av stöden kan ske genom beslut av den sittande regeringen. Äldreförsörjnings-stöd och bostadstillägg kräver biståndsbedömning. Garantipensionen täcker upp en låg inkomstpension till 8 597 kr.

Båda ovanstående grupperna hör enligt Pensionsmyndigheten till pensionssystemet. Man underlåter dock att redovisa den stora skillnaden i finansieringsform mellan dem.

Denna sammanblandning av begreppen ”pension” och ”behovsprövat bidrag” skapar en för-virring som ytterligare försvårar möjligheterna till en öppen debatt. Dessutom samverkar de olika systemen så att en höjning av exempelvis garantipensionen kan innebära en sänkning av bostadstillägget och i slutänden leda till att pensionären i praktiken inte får något höjt stöd alls.

7:2 Pension och yrkesarbete = raka rör?

När det gäller storleken på pensionen har man från myndighetshåll gärna talat om ”raka rör” dvs den pension man får står i klar relation till det belopp man betalat in till pensionssystemet. Man har också inpräntat i löntagarna att det är jobblinjen som gäller, det vill säga ju längre man arbetar desto större blir pensionen. Men utvecklingen visar nu att detta inte stämmer, det kan skilja så litet som 500 – 1 000 kr i månaden mellan inkomstpensionen till den som arbetat hela livet och grundpension + bostadstillägg för den som inte arbetat alls. Eva Eriksson, förbundsordförande för SPF Seniorerna: ”Politikerna har brustit när vi är farligt nära en lika låg allmän pension för alla oavsett arbetsinsats utan demokratisk debatt eller insyn i pensionsfrågorna”. Även Daniel Barr, generaldirektör för Pensionsmyndigheten, ser ”påtagliga risker för att förtroendet kan erodera för pensionssystemet”*

Det är viktigt att man i den här frågan inte ställer två grupper med låg pension emot varandra och att man inte ökar avståndet mellan de låga pensionerna genom att sänka de redan lägsta.

I stället bör vi ifrågasätta varför pensionerna generellt är så låga och skapa debatt och kräva svar från Pensionsgruppen och ansvariga politiker på några av de tidigare nämnda, mest iögonfallande och oförklarliga konstruktionerna inom systemet, exempelvis:

- *Bromsen*

Bromsen infördes först år 2001 och var alltså inte med i det förslag som togs av riksdagen 1998. Bromsen infördes, liksom det övriga pensionssystemet, utan offentlig debatt. Pensionärerna är den enda grupp i samhället som kan få sina inkomster sänkta och som får stå helt maktlösa inför myndigheternas agerande. Eftersom bromsen träder i kraft på grund av allmän ekonomisk svacka i Sveriges ekonomi, borde inte enbart de sämst ställda medborgarna få ta konsekvenserna för situationen genom minskade inkomster.

- *Inbetalningar av lön över intjänandetaket*

Varför tas pensionsavgifterna över intjänandetaket på 66 800 kr direkt till statskassan? Hur stämmer det överens med ”raka rör”? Hur kan man göra denna sammanblandning av arbetsgivaravgift och statlig skatt? Hur motiverar man att 20 miljarder kronor tas från pensionssystemet till statskassan samtidigt som man beklagar att det inte finns pengar i systemet för att höja ens de lägsta pensionerna?

- *Smygbeskattning via arbetsgivaravgiften.*

Hela arbetsgivaravgiften skall gå till det den är avsedd för, det vill säga till löntagarnas förmåner kopplade till socialförsäkringssystemet. Detta inkluderar också ålderspensionsavgiften som minskats med 2% sedan 1990.

- *Krav på höjning av pensionsavgiften*

Höjning av pensionsavgiften till 18,5% vilket var ursprungligen beslutat. Se kap 4:1.

**Dagens Arena 25/10-19*

7:3 Politiker och media

När politiker i media diskuterar pensionsfrågan eller gör utspel om förbättrade pensioner, gäller det oftast ökning av bostadstillägget eller garantipensionen som ju är statsfinansierade och inte påverkar inkomstpensionernas storlek. Mycket sällan talas det om förbättrad inkomstpension som finansieras av pensionsavgifter och kräver ett koncensusbeslut från pensionsgruppen. När pensionerna debatteras eller när media gör stor affär av ”Pensionärerna de

stora vinnarna i år” gäller det alltså att man är uppmärksam och tar reda på vilken typ av ”pensioner” det handlar om.

7:4 Finansieringskälla viktig

För att bringa klarhet i debatten bör vi arbeta för att göra skillnad på de olika typer av utbetalningarna och dela upp dem i grupperna ”finansierade genom pensionsavgifter” och ”finansierade genom skattesystemet”. Det kan kanske kännas lättare för en pensionär att ta emot ett ”tillägg” än ett ”bidrag”, men om vi ska kunna verka för ett bättre pensionssystem måste vi börja med att ha en ärlig debatt och använda rätta benämningar på de olika typerna av utbetalningar under beteckningen ”pension”.

8. JÄMSTÄLLDA PENSIONER?

8:1 Pensionsgruppens handlingsplan för jämställda pensioner

Pensionsgruppen har utarbetat en plan för att minska skillnaderna mellan kvinnors och mäns pensioner. Våren 2017 presenterades handlingsplanen som består av följande punkter:

- Översyn av grundskyddet.
- Förenklad ansökan för överföring av PPM-rätten mellan makar.
- Utredning av möjlighet för sambor att överföra PPM-rätter.
- Analys av kvinnors tidiga utträde ur arbetslivet.
- Ytterligare övervägande om möjligheterna att dela pensionsrätter.
- Årlig redovisning av Pensionsgruppens arbete relaterat till jämställdhet.
- Pensionsgruppen skall fortsätta följa upp utvecklingen angående jämställda pensioner.

Det är svårt att bli imponerad av de sex partiernas gemensamma handlingsplan som skall resultera i en faktisk minskning av skillnaderna mellan kvinnors och mäns pensioner. Förutom punkten ”Översyn av grundskyddet” vilken är relevant, föreslås främst överföring av PPM-rätter mellan makar (från män till kvinnor?) och uppföljning av pensionsgruppens eget arbete.

Kommentar: Man blir ganska förundrad över att pensionsgruppen främst ägnar sig åt förslag som förutsätter att kvinnorna har en man som kan överlåta sin pensionsrätt till dem. Om PPM-pensionen överförs från man till kvinna förs dessutom endast 94 procent av värdet över, eftersom kvinnan förväntas leva längre än mannen (!).

8:2 Pensionssystemet skapar fattigpensionärer

De flesta pensionärer kan efter pensionen fortsätta att leva i stort sätt som tidigare även om de får göra vissa inskränkningar.

För de cirka 328 000 fattigpensionärerna, varav den största delen är kvinnor, blir livet dock drastiskt förändrat. De förvandlas från att ha varit självständiga, oberoende personer till att bli bidragstagare. Det nuvarande pensionssystemet – grundpension, garantipension, äldreomsorgsstöd eller låg inkomstpension – täcker inte normala levnadskostnader för denna grupp. Systemet har skapat ett glapp mellan pension och levnadskostnader, ett glapp som pensionären själv förväntas klara genom att ansöka om bidrag från olika myndigheter och institutioner.

Pensionären måste alltså ställa in sig på att under sin sista tid berövas sin personliga integritet och tvingas utlämna sin privata ekonomiska, sociala och medicinska situation för att ansöka om bostadstillägg, färdtjänst, socialbidrag m.m. hos olika myndigheter och hos kyrkor och frivilligorganisationer för att försöka få ihop medel till glasögon, kläder, tandläkare etc.

Ofta går ansökningarna inte igenom vid första försöket utan pensionären tvingas överklaga ärendet i olika instanser. Många pensionärer upplever dessa processer som så förnedrande och komplicerade att de avstår från att ansöka om bistånd trots stora behov.

”Vi har skapat världens bästa pensionssystem med den lilla defekten att det ger för små pensioner. Många människor, som arbetat hela livet, kommer tycka att de har blivit fattiga”.

Göran Persson, Sveriges statsminister 1996-2006, SvD 2017

8:3 Kan en blivande fattigpensionär planera sin ekonomi?

Hur skall då en blivande pensionär som förväntar sig få låg pension kunna skydda sig och trygga sin ålderdom? Eftersom eventuella tillgångar först måste förbrukas innan fullt bostadstillägg beviljas, lönar det sig alltså inte för hen att spara ihop en buffert medan hen arbetar eller lever i en tvåsamhet, inte heller att ta en privat pensionsförsäkring eller ett extraarbete. Eftersom tillgångar på mer än 100 000 kr sänker eller eliminerar bostadstillägg, kan hen inte ha någon större buffert eller exempelvis äga en sommarstuga, något som många andra pensionärer kan ha att glädjas över efter pensioneringen. Detta gäller pensionärer med bostadstillägg som bor i hyresrätt, de som äger en bostadsrätt får inget avdrag på tillägget på grund av bostadens värde.

Det är svårt att se vad en blivande pensionär, som kan förvänta sig en fattigpension, kan göra inom det nuvarande pensionssystemet för att förbereda sig för en meningsfull pensionärstid. En höjd inkomstpension skulle, även om den inte var mycket högre än nuvarande garantipension + bostadstillägg, ge en värdigare tillvaro samt möjlighet för pensionären att planera och därmed förbättra sin ekonomiska situation.

9 OLIKA LEVNADSVILLKOR MELLAN KVINNLIGA OCH MANLIGA PENSIONÄRER

Hittills har insikten om skillnader i biologiska, sociala och ekonomiska villkor mellan kvinnor och män praktiskt taget saknats i pensionsdebatten. Det så kallade könsneutrala pensionsavtalet förutsätter att kvinnor och män har samma biologiska och sociala levnadsvillkor. Verkligheten ser dock annorlunda ut, exempelvis:

- Barn föds av kvinnor och tas även främst om hand av kvinnor som tar ut mesta delen av barnledighet och VAB-ledighet.
- Kvinnor och män har generellt olika livslängd. Män lever i genomsnitt till 80 års ålder, kvinnor lever fyra år längre. Detta, tillsammans med att män ofta är äldre än kvinnor i äktenskap/samboförhållanden, innebär att kvinnor ofta får leva sina sista 5-10 år ensamma.
- Män har i genomsnittlig total pension före skatt 20 700 kr/mån och kvinnor har 14 200 kr/mån, alltså en skillnad på 6 500 kr. Gapet mellan den högsta och lägsta pensionen har enligt SCB ökat med 167% under de senaste 25 åren.

De sista åren i livet kan alltså te sig helt olika för män och kvinnor. Bland personer mellan 80 och 84 år är nästan hälften av kvinnorna änkor medan knappt var femte man är änklings.

SCB:s statistik visar att bland männen som är 90 år och äldre är nästan hälften fortfarande gifta medan endast sju procent av kvinnorna är det. Fler kvinnor än män får alltså leva i ett enpensionshushåll och de måste själva betala för den hjälp och omsorg de behöver av hemtjänsten.

En stor del av äldreomsorgen utförs av kvinnor som tar hand om sina äldre män eller andra anhöriga. Siffror från Försäkringskassan visar att kvinnor utgör 72 procent av dem som får närståendepennning för att vårda svårt sjuka i hemmet.

Många män har alltså sällskap och blir omhändertagna och lever i ett hushåll med två pensioner under största delen av sitt liv. Förutom att män har högre pension än kvinnor, behöver de alltså inte i samma utsträckning som kvinnor oroa sig för att på sin ålderdom bli ensamma, sjuka och fattiga. De skonas också oftare från den sorg det innebär att ha blivit lämnad ensam efter ett liv i gemenskap. Därför känner kanske inte männen samma behov som kvinnor att engagera sig i frågor som fattigpension, äldreboende, geriatrik, ensamhet mm. Kampen för dessa frågor får kvinnorna i stort utkämpa själva. Situationen för kvinnorna har inte blivit lättare av att änkepensionen i princip togs bort samtidigt som det nya pensionssystemet infördes.

Pensionsgruppen torde ha varit helt medvetna om ovanstående och andra skillnader i kvinnors och mäns livsbetingelser men man har valt att blunda för verkligheten och har konstruerat ett "könsneutralt" pensionssystem som inte tar hänsyn till kvinnornas utsatta situation.

"På saklig grund kan jag fastslå: kvinnors pensioner är en viktigare fråga än mäns pensioner – inte lika viktig utan viktigare!" *Agneta Stark; Halva makten, Hela lönen, 1994*

10. ÅLDERISM/ÅLDERSDISKRIMINERING

10:1 Diskriminering på grund av ålder

Enligt diskrimineringslagen är diskriminering på grund av ålder en av sju diskrimineringsgrunder.

Begreppet ålderism har stöd hos flera forskare. Lars Andersson, professor i geriatrik, anser att ålderism kan jämföras med begrepp som rasism eller sexism. Professor Yngve Gustafsson, Umeå Universitet, menar att det inte är någon tvekan om att vi har ett värderingsproblem i relation till gamla människor. Är det samhällets attityder som gör att gamla människor känner sig som en belastning vilket i sin tur kan vara orsak till att den mentala ohälsan ökat kraftigt?

Jonas Albertsson och Daniel Käck, Karlstads Universitet, har i ett examensarbete intervjuat biståndshandläggare om deras upplevelser kring äldres diskriminering. Biståndshandläggarna uppgav att diskriminering, fördomar och stereotyper finns i samhället och orsakar svårigheter för äldre människor som drabbas av utanförskap och sämre bemötande. Äldre blir mindre representerade än andra grupper, de åsidosätts och tillgängligheten i samhället är inte anpassat efter deras behov. Biståndshandläggarna ansåg att samhället måste lyssna mer på vad de äldre vill och behöver. Det är samhällets skyldighet att motarbeta diskriminering och värna om människors lika värde.

10:2 Pensionärernas status i samhället

Vart femte år genomför organisationen World Values Survey mätningar av vilka värderingar människor har i olika länder. Vid senaste mätningen i 60 länder undersöktes den sociala positionen för bland annat 70-åringar. Det sociala anseendet för de äldre visade sig vara högst i Mellanöstern och i norra Afrika. Bland de länder som har den allra lägsta andelen 70-åringar med högt socialt anseende återfinns Sverige som hamnar på en inte särskilt hedrande näst sista plats på listan, bara Estland hamnar lägre.

10:3 Pensionärers representation i riksdagen

Sverige är en representativ demokrati, enligt regeringsformen ”utgår all offentlig makt från folket”. Riksdagen utgör landets lagstiftande makt och är Sveriges högsta beslutande organ.

SPF Seniorens analyserade riksdagspartiernas vallistor inför valet 2018 och konstaterade att partierna praktiskt taget hade stängt dörren för äldre kandidater. Partierna brukar framhålla vikten av att vallistorna är representativa och speglar befolkningens sammansättning, men det gäller inte de äldres deltagande. Endast åtta personer 65 plus blev sedan invalda i riksdagen 2018. Det innebär att pensionärerna bara representeras av 2,5 procent av riksdagsmännen trots att de utgör cirka 27 procent av väljarkåren. Tre partier, V, MP och C saknar helt representanter, M har tre, L har två, S, SD och KD har en vardera.

Hur kommer det sig att inget politiskt parti reagerat mot denna situation som snarast liknar diskriminering? Om gruppen äldre vore representerade enligt sin andel av befolkningen skulle detta motsvaras av 96 ledamöter. Man kan undra om pensionssystemet hade sett likadant ut om 96 pensionärer hade representerat gruppen äldre i riksdagen då beslutet togs.

Personer över 65 år har alltså en ytterst knapp representation i riksdagen. Som pensionär känner man sig helt maktlös eftersom de politiska partierna verkar vara överens om att hålla oss utanför möjligheten att delta i den demokratiska processen för att verka för att förbättra vår situation i samhället.

11. EN VÄRDIG TILLVARO FÖR ALLA PENSIONÄRER

11:1 ”Skälig” - inte ”god” levnadsnivå

Riksnormen för försörjningsstöd bestäms av regeringen för varje kalenderår och skall ge ”skälig levnadsnivå”. Stödet skall täcka: livsmedel, kläder och skor, fritid och lek, hygien, barn- och ungdomsförsäkring, förbrukningsvaror, dagstidning, telefon, TV-avgift. För exempelvis glasögon, sjuk- och tandvård, läkemedel med mera skall socialbidrag sökas – för övriga kostnader finns ingen finansiering.

Trots efterforskningar och kontakter med främst Konsumentverket, har det inte varit möjligt att få fram vare sig underlag till förslag på budget för en pensionär med äldreförsörjningsstöd eller information om hur regeringen kommit fram till den beslutade summan på stödet.

11:2 ”Alla människors lika värde”

Hur kommer det sig att de sex partierna i pensionsgruppen kan vara överens om att hålla kvar en grupp, främst kvinnor, i fattigdom och otrygghet? På vilken grund vilar dessa partiers vär-

deringar? I regeringsformens andra paragraf står ”den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde.”

Dagens fattigpensionärer tycks inte ha ingått i begreppet ”alla människor” när pensionssystemet utformades. De sämst ställda pensionärerna utgörs till stor del av de kvinnor som tidigare tagit hand om barn, familj och sjuka och behövande inom vård och omsorg. Hur motiverar man oviljan att avskaffa ett system som lönar dessa kvinnors insatser genom att ge dem så låga pensioner att det leder till fattigdom?

Ett lands civilisation kan bedömas genom att undersöka hur dess svagaste grupper behandlas. Det svenska pensionssystemet kräver en total omstrukturering om alla pensionärer i landet skall få en värdig tillvaro.

”Ingen gammal kvinna ska behöva framleva sina sista år som fattigpensionär”

Birgitta Sevefjord; Tanptrullen

REFERENSER

Albertsson, Jonas och Käck, Daniel: Examensarbete, Karlstads Universitet

Arbetet

Dagens Arena

Dagens Nyheter: Ekonomi

Dahlberg, Joel: Pensionsbluffen

Feministiskt Initiativ: Pensioner - en patriarkal historia

Newsvoice 12/1-2020, Hedi bel Habib, fil dr, forskare

Pensionsmyndigheten

PRO

Sangregorio, Inga-Lisa: Blåsningen

SCB

Scherman, KG: Pensioner på villovägar

Skatteverket

Stark, Agneta: Halva makten hela lönen

SPF

Äldrecentrum